

Suomenlahden salaisuuksia tutkimassa

■ ANTO LEIKOLA

Jouko Pokki (toim.): *Haaveilua ja vedenpesua. Tvärminnen eläintieteellinen asema 1902–2002*. Tvärminnen eläintieteellinen asema 2008.

Aloittaessani biologian opiskelun Helsingin yliopistossa 1950-luvun puolivälissä, Lammin biologinen asema oli varsin uusi, toiminnas-

sa vasta toista kesää. Kesäkurssit oli jaettu siten, että suomenkieliset opiskelivat Lammilla, ruotsinkieliset Tvärminnessä. Niinpä en joutunut koskaan suorastaan asumaan Tvärminnessä, ”Minskissä”, kuten sanottiin, ja kun harrastukseni ei suuntautunut vesibiologiaan, en sinne joutunut myöhemminkään. Juttuja Tvärminnestä toki kuulin paljonkin, ja olen sittemmin tullut siellä vierailleeksi useampaan kertaan, milloin missäkin merkeissä. Jo opiskeluaikoinani sain sen käsityksen, että Tvärminnessä oli yleensä hauskaa, samalla kun siellä tehtiin olan takaa töitä, jos kohta sama koski Lammiakin. Jotenkin minun kävi sääliksi humanististen aineiden opiskelijoita, joilla ei ollut mitään vastaavaa.

Tohtori Jouko Pokki on toiminut Tvärminnen aseman johtajana neljännesvuosisadan. Siksi hän on oikea mies kirjoittamaan historian eläintieteelliselle asemalle, jonka alkuvaiheet ulottuvat yli sadan vuoden taakse. Sen perusti aikoinaan eläintieteen professori J. A. Palmén, legendaarinen lintutieteilijä ja yksi Suomen luonnonsuojelun pioneereista. Palménin tar koituksena oli alun perinkin saada yliopistolliselle tutkimukselle vakainainen jalansija lounaisrannikolle, Hankoniemen laidalle. Palmén ei ollut meribiologi, mutta hän oli jo vuosikymmenen ajan pitänyt yllä kesälaboratoriota Espoon Lehtisaaressa. Vuosisadan vaihteessa hän ryhtyi tosissaan etsimään laboratoriolle uutta ja pysyvämpää paikkaa. Eräänä esikuvana oli epäilemättä saksalaisen Anton Dohrnin perustama Napolin eläintieteellinen asema, johon Palmén oli tutustunut; muitakin vastaavia asemia oli jo olemassa. Ajatus ei siis si-

nänsä ollut uusi, mutta Palmén toteutti hankkeensa suurenmoisella tavalla. Hän hankki maa-alueen, rakennutti tarpeelliset rakennukset ja toimi kuolemaansa asti aseman patriarkalisena isäntänä, jonka pöydässä kaikki tutkijat ja vierailijat söivät, joukossa oli eräänä kesänä myös hämeenkyröläinen maalaisylioppilas F. E. Sillanpää. Vasta Palménin kuoltua vuonna 1919 asema siirtyi testamentilla yliopiston haltuun, oltuaan toiminnassa jo 17 vuoden ajan.

Jouko Pokin kirja muistuttaa monessa suhteessa yrityshistoriikkeja. Se kuvaa firman perustajaisää ja hänen välittömiä seuraajiansa, firman laajenemista ja uusien rakennusten pystytystä sekä organisaatiomuutoksia ja uusia johtohahmoja unohtamatta muuta henkilökuntaa tai edes tilapäisiä työntekijöitä. Tämä kaikki on käyty läpi yksityiskohtaisesti, mistä ei ole muuta kuin hyvää sanottavaa, sillä vaikka siinä on paljon sellaista, mikä ei herätä lukijan välitöntä kiinnostusta, sitä tuskin tullaan muuallekaan kirjaamaan. On vaikea kuvitella, että kukaan laatisi uuttakaan teosta Tvärminnen ensimmäisestä vuosisadasta. Mutta näihin yleisiin seikkoihin rajoituvatkin yhtäläisyydet varsinaisiin yrityshistorioihin.

Teoksessa korostuu Tvärminnen merkitys tutkimus- ja opetuslaitoksena. Useimpien yritysten päämääränä on tuottaa taloudellista voittoa tuotteillaan, mutta Tvärminne on tuottanut tietoa eläimistä, kasveista, ekologiasta ja ympäristöstä niin vähäisin kustannuksin, että moni kaupallinen yritys jäisi siinä toiseksi. Eräänä selityksenä tähän tuotteliaisuuteen on varmasti tutkijoiden omaehtoinen

innostus. He eivät ole tehneet tätä työtä rahan takia, vaan useimmat hyvin pienellä palkalla, satunnaisin apurahoin tai täysin ilmaiseksi. Sama tietysti koskee monia muitakin yliopistolaitoksia – jos niissä työskenneltäisiin yritysmaailman konsulttien taloudellisin ehdoin, koko korkeakoulujärjestelmämme romahtaisi.

Tuotteet, tosin sanoen se uusi tieto, joka Tvärminnessä on syntynyt, saa sekin historiikissa perusteellisen kuvauksen. Monin osin se on, niin kuin tiede yleensäkin, toisten alojen edustajille vaikeatajuista, biologikin saa välillä ponnistella pysyäkseen perässä. Sinne tänne sirotelluista ”tietolaatikoista” lukija saa tietää, mitä rannalla oikein tarkoitetaan, mitä ovat glasiaalireliktit tai mistä ankerias tulee ja mihin se menee. Toisaalta esimerkiksi hietatokko-nimisen pienen kalan, samoin kuin liejutokon, kolmipiikin ja siloneulan parinvalinta – eli seksuaaliselektio, jota sitäkin on Tvärminnessä tutkittu – lienee ei-biologin huomattavasti helpommin käsitettävissä. Kovin vaikeatajuisia eivät myöskään ole Jouko Pokin omat myyrätutkimukset, jotka – samoin kuin nyt jo kahdeksankymmentä täyttäneen geneetikko Olli Halkan sylkikaskastutkimukset – osoittavat omalta osaltaan, miten tavattoman monipuolista tutkimustyötä Tvärminnessä on vuosien varrella tehty. Vaikka laitoksen nimi on ”eläintieteellinen asema”, siellä on alusta lähtien harjoitettu myös kasvitieteellistä tutkimusta.

Suuren yleisön tietoisuuteen Tvärminne tuli 1970-luvun alussa, jolloin Neste Oy, ja erityisesti sen johtaja vuorineuvos Uolevi Raade, oli saanut päähänsä rakentaa öljynjalostamon verraten lähel-

le Tvärminneä. Alkoi kamppailu, jonka selostus on saanut otsikokseen ”Neste-sota – taistelu öljynjalostamoja vastaan”. Lyhyestä mutta valaisevasta luvusta käy ilmi, että Nesteen hanketta vastustivat mm. Merentutkimuslaitos, Vesihallitus, Ympäristönsuojelun neuvottelukunta, Valtion luonnontieteellinen toimikunta, Ilmansuojelun ja meluntorjunnan neuvottelukunta sekä ”lukuisat luonnonsuojelu- ja ylioppilasjärjestöt”. Kaikkia näitä ilmeisesti tarvittiin, sillä Raade oli jääräpäinen. Kansliapäällikkö Bror ”Buntta” Wahlroosin johtaman komitean enemmistö katsoi, että jalostamosta ei olisi Tvärminnen tutkimustyölle mitään haittaa, mutta tutkija- ja luonnonsuojeluväki iski vastaan. Yhdeksi taistelun sankareista nousi eläintieteen professori Ernst Palmén, aseman perustajan veljenpojan poika, joka aseman esimiehenä vuonna 1972 esiintyi ministerivierailun aikana ”lyhythaisessa, ruudullisessa paidassa ja sortseissa puukko vyöllään – kuten aina Tvärminnessä ollessaan”. Lopputuloksena oli, että jalostamo ei rakennettu. ”Suurimman tappion kärsi varmaankin vuorineuvoksen ego, hän kun oli tottunut saaman tahtonsa lävitse”, toteaa historiikki. Koverharin ja Fiskarsin teollisuuden kanssa asema on sen sijaan ollut hyvässä yhteistyössä läpi historiansa. Muidenkin potentiaalisten saastuttajien uhka on saatu melko hyvin kuriin, kun ympäristölainsäädäntö on kehittynyt, ympäristötietoisuus lisääntynyt ja Tvärminnen ainoalaatuinen asema pohjoismaisena ja eurooppalaisena tutkimuslaitoksena on tajuttu.

Yli 300-sivuisesta historiikista on varattu lähes 70 sivua ikään kun peräkaneetille ”Muisteluksia

ja dokumentteja menneiltä vuosikymmeniltä”, joka alkaa K. M. Levanderin kirjeellä J. A. Palménille Espoon Lehtisaaresta vuonna 1889 ja päättyy silloisen yliopiston rehtorin Kari Raivion puheeseen Tvärminnen satavuotisjuhlassa vuonna 2002. Alkuaanhan historiikin piti valmistua mainittuun juhluvoiteen, mutta nyt kun se on valmis, on hyvä syy todeta, että seuraavaa historiikkia vuonna 2102 julkaistaessa tuskin mietitään, ilmestyikö edellinen muutamaa vuotta aikaisemmin tai myöhemmin.

Kirjan ulkopuolisille ehkä hie-man käsittämätön otsikko ”Haa-veilua ja vedenpesua” kuvastaa hyvin ”Tvärminnen henkeä”, josta ovat uudempina aikoina saaneet nauttia muutkin kuin biologit – esimerkiksi Pohjoismainen oppihistoriallinen symposio vuonna 1991. Asemalla on järjestetty monia muitakin humanistisia, jopa hallinnollisia tilaisuuksia. On selvää, että Jouko Pokki ei olisi yksinään voinut koota sitä valtavaa asiantietojen ja muistelusten määrää, jonka historiikki sisältää. Esipuheessa mainitaankin lähes kolmekymmentä peruskirjoittajaa, joiden teksteistä Pokki on sitten koornut ja muokannut historiansa. Erinomainen kuvitus – niin menneiden aikojen mustavalkoiset kuin nykyajan värikuvat – täydentää onnistuneesti hyvää tekstiä. Hatunnoston ansaitsevat Pokin lisäksi kaikki kirjoittajat ja kuvaajat, varsinkin kun esipuheesta käy ilmi, että he ovat muutamaa valokuvaajaa lukuun ottamatta tehneet työnsä täysin palkkiotta.

Kirjoittaja on Helsingin yliopiston oppihistorian professori (emeritus).